

άτόμου δέν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ κατανοητὸς διὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ περιβάλλοντος· ἐξ ἄλλου τὸ θέμα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τοῦ ατόμου εἶναι μία μεγάλη καὶ ἀφελῆς ἀπλοποίησης. Αὐτὸς ὁ «ἰδιαίτερος κόσμος» εἶναι τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον ἔχει κατανοήσει ἐλάχιστα ἢ σύγχρονος ψυχολογία.

Μία χαρακτηριστικὴ διάστασις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος εἶναι ὁ χρόνος. Ἡ ἰκανότης τοῦ ατόμου νὰ πράττῃ μὲ τὴν προοπτικὴν τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, δηλ. νὰ προβάλλῃ τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸ μέλλον, εἶναι τὸ κέντρον τῆς ὑπάρξεως. Τὸ ἰσχυρὸν ἄγχος καὶ ἡ κατάθλιψις ἐξαλείφουν τὴν προοπτικὴν τοῦ χρόνου καὶ ἐκμηδενίζουν τὸ μέλλον. Κατὰ πόσον ἕνας ἀσθενὴς δύναται νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην του τὰ σημαντικὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις καὶ διαθέσεις τοῦ σχετικὰ μὲ τὸ μέλλον. Ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Ki rkegaard : «ἡ ἱστορία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μέλλον» δύναται νὰ γίνῃ κατανοητὸς μόνον ἐφ' ὅσον ἔχομεν κατὰ νοῦν τὴν ἔννοιαν τῆς προοπτικῆς τῆς ἱστορίας. Στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν εἶναι ἡ ἔννοια τῆς δι-ορατικότητος — ἐμπνεύσεως (insight), ἡ συνήθως καλουμένη ἐμπειρία τοῦ «aha», τοῦ «εὕρηκα». Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐμπειρία ἑνὸς νέου προσανατολισμοῦ τοῦ ατόμου πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸ μέλλον.

Ἡ αὐτοσυνειδησία εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπὸ τὴν ἰκανότητα τῆς «ὑπερβάσεως» τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος ἐν συναναρτήσει πρὸς τὸ μέλλον. Αὕτῃ ἡ ὑπέρβασις προϋποθέτει ὅτι τὸ ἄτομον δύναται νὰ ἴδῃ τὸν ἑαυτόν του ὡς ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον συγχρόνως. Τὰ νευρωτικὰ φαινόμενα εἶναι παρεφθαρμένοι «νευρωτικοί» τύποι τῆς βασικῆς ἰκανότητος τοῦ ἀνθρώπου νὰ συσχετίζῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸν κόσμον ὡς ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον συγχρόνως. Ἡ ἐνότης αὕτῃ τῆς ὑπερβάσεως τῆς ἀμέσου παρούσης καταστάσεως εἶναι ἡ θάσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας.

Μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ παρουσιάσαμεν ἐν μέρει τὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία ὑπόκειται εἰς τὴν ὑπαρξιακὴν ψυχικὴν θεραπείαν· εἰς τὰ ἀκόλουθα θὰ διαγράψωμεν μερικὰς βασικὰς ἐννοίας ὡς πρὸς τὴν σημασίαν των διὰ τὴν θεραπείαν. Ἐπειδὴ ὁ ὑπαρξισμὸς εἶναι νέος ἐπιστημονικὸς κλάδος δέν τοῦ ἐδόθη ἀκόμη ὁ χρόνος διὰ νὰ ἐπεξεργασθῇ καὶ νὰ διαμορφώσῃ λεπτομερῆ τεχνικὴν καὶ μεθοδολογίαν. Πάντως, ἡ ὑπαρξιακὴ ἀποψις εἶναι, ὅτι ἡ τεχνικὴ ἀκολουθεῖ τὴν κατανόησιν. Πρῶτον καθῆκον τοῦ ψυχοθεραπευτοῦ εἶναι νὰ κατανοήσῃ τὸ ἄτομον εἰς τὸν κόσμον του, ὅπου εἶναι καὶ ὅπου κινεῖται. Δι' αὐτὸ δέν ὑπάρχει θέσις δι' ἀπομονωμένην τεχνικὴν. Τὴν ὑπαρξιακὴν θεραπείαν πρέπει νὰ χαρακτηρίζῃ ἡ εὐκαμψία καὶ ἡ πολυμορφία τῶν μεθόδων, καὶ ἀπόψεων, αἱ ὁποῖαι ποικίλλουν ἀναλόγως τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τῶν διαφόρων φάσεων τῆς θεραπείας. Ἡ θεραπεία ὁμως αὕτῃ δέν εἶναι «ἐκλεκτικὴ»· ἀπεναντίας προσανατολίζεται πρὸς τὴν σαφῆ κατανόησιν. Ἡ ὑπαρξιακὴ ἀνάλυσις συμφωνεῖ μὲ τὴν φροϋδικὴν ψυχανάλυσιν μόνον ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ ὑπαρξιστὰι ψυχίατροι πιστεύουν ὅτι αἱ θεωρίαι τοῦ Freud εἶναι ἐσφαλμέναι.

Ὡς πρὸς τὴν ἀπώθησιν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ κάμωμεν τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν: Τί εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ ἐμποδίζει τὴν ἀσθενῆ ἀπὸ τοῦ νὰ δεχθῇ μὲ ἐλευθερίαν τῆς δυνατότητάς του; Οἰαδήποτε ὀρμὴ, ἐλατήριον, libid) κ.λ.π. πρέπει νὰ ἐκληφθοῦν ἐν συσχετισμῶ πρὸς τὰς δυνατότητας τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ὑπαρξιακὴ θεραπεία δίδει ἔμφασιν εἰς τὸ

παρόν, διότι τὸ οὐσιῶδες θέμα εἶναι ὅτι ἡ σχέσις θεραπευτοῦ — ἀσθενοῦς πρέπει νὰ ληφθῆ ὡς πραγματική. Ὁ ἀσθενὴς ζητεῖ νὰ δοκιμάσῃ μίαν ἐμπειρίαν καὶ ὄχι ἐρμηνείαν. Ἀκόμη καὶ ὁ Rogers, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Σχολὴν αὐτὴν, λέγει: «Εἰσέρχομαι εἰς τὴν ψυχικὴν σχέσιν ὄχι ὡς ἐπιστήμων ἀλλ' ὡς ἓνα πρόσωπον — ἄτομον ποῦ προχωρεῖ εἰς τὴν προσωπικὴν ἐπαφήν». Ἀλλ' ἡ ἄποψις τοῦ Rogers εἶναι περισσότερον αἰσιόδοξος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑπαρξιακὴν, ἡ ὁποία προσανατολίζεται μᾶλλον πρὸς τὰς τραγικὰς κρίσεις τῆς ζωῆς. (1) Κατὰ τὸν Ὑπαρξισμόν ὁ θεραπευτὴς δὲν εἶναι μόνον ἓνας εἰδικὸς ἀλλὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα εἶναι ἓνα ἀνθρώπινον ὄν. Ἐδῶ τὸ σπουδαῖον σημεῖον δὲν εἶναι τὸ διατί, ἀλλὰ τὸ τί πράττομεν. Αὐτὸ τὸ τί ὑποδηλώνει ὅτι ὁ θεραπευτὴς συμμετέχει εἰς τὸ φαινόμενον, χωρὶς νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν ἀσθενῆ τὸν ἑαυτὸν του, τὰς ἰδέας του ἢ τὰ συναισθήματά του. Ὁ σκοπός, τὸ τέρμα τῆς θεραπευτικῆς πορείας εἶναι νὰ ἔλθῃ ὁ ἀσθενὴς εἰς σημεῖον ἐπιγνώσεως τῶν δυνατοτήτων του (potentialities) καὶ νὰ γίνῃ ἱκανὸς νὰ πράξῃ ἐπὶ τῆ θάσει αὐτῶν. Ὁ νευρωσιακὸς ἐνδιαφέρεται ὑπερβολικὰ διὰ τὸν «πέριξ αὐτοῦ κόσμον», ἐνῶ ἐνδιαφέρεται ἐλάχιστα διὰ τὸν «ἰδικόν του» κόσμον. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν νὰ διδάξωμεν τὸν ἀσθενῆ νέους τρόπους σκέψεως περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, δίδοντες εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἐμπειρίαν τῆς ὑπάρξεώς του. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν συνήθη θεραπείαν, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν προσαρμογὴν τοῦ ἀσθενοῦς εἰς τὸν πολιτισμὸν του (culture) ὁ Ὑπαρξισμὸς ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀτόμου ὡς ὄντος. Ἡ πορεία αὐτὴ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς χρέους· σύμφωνα μὲ αὐτὴν ὁ ἀσθενὴς διὰ τῆς γνώσεως καὶ διοράσεως προβαίνει εἰς ἀπόφασιν.

Ὁ Ὑπαρξισμὸς δὲν παραδέχεται τὴν διχοτόμησιν μεταξὺ συνειδήτου καὶ ἀσυνειδήτου. Τὸ δόγμα τοῦ ἀσυνειδήτου ὁδηγεῖ εἰς ἐκλογίκευσιν (rationalization) τῆς συμπεριφορᾶς καὶ ἐπομένως εἰς τὴν κενότητα τῆς πραγματικότητος τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἄποψις τοῦ ἀσυνειδήτου, ποῦ παρομοιάζεται μὲ «κελλάρι», δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὴν ὑπαρξιακὴν θεραπείαν. Ὁ ὑπαρξιστὴς θεραπευτὴς παρατηρεῖ τὰ φαινόμενα, ὅπως ἐκδηλώνονται αὐτὰ καθ' ἑαυτά. Ὡς φαινομενολόγος προσπαθεῖ νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀσθενοῦς του διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον δοκιμάζει ὁ ἀσθενὴς τὸν χρόνον, τὸν χώρον, τὴν αἰτιότητα, τὴν ὑλικότητα καὶ τὰς ἄλλας κατηγορίας.

Τρεῖς εἶναι αἱ βασικαὶ ἔννοιαι τῆς Ὑπαρξιακῆς ἀναλύσεως:

1. Ὑπαρξιακὴ νευρώσις: αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀτόμου νὰ ἴδῃ κάποιαν σημασίαν εἰς τὴν ζωὴν.

2. Συνάντησις: αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποφασιστικὴ ἐσωτερικὴ νέα ἐμπειρία, ποῦ συμβαίνει εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο συνδεομένων ἀτόμων κατὰ τὴν θεραπείαν.

3. Καίριος: αὐτὸς σημαίνει τὸ κρίσιμον σημεῖον, κατὰ τὸ ὁποῖον συγκεκριμένος ἀσθενὴς εἶναι ἐσωτερικὰ ἔτοιμος δι' ὠρισμένον εἶδος ἐπεμβάσεως, ποῦ εἶναι ἐπιτυχῆς ὠρισμένας φοράς. Εἰς τὴν κατάστασιν

1. Carl Rogers. «Persons or Science ? A Philosophical Question» : American Psychologist, 10:1955, σελ. 267-278.

αὐτὴν ὁ ἐπιδέξιός θεραπευτῆς δύναται νὰ ἐπιτύχῃ καταπληκτικὴν θεραπείαν περιπτώσεων, αἱ ὁποῖαι ἐθεωροῦντο σοβαραί.

Ἡ Ὑπαρξιακὴ ἀνάλυσις εἶναι μία σύνθεσις ψυχανάλυσεως καὶ φαινομενολογίας, ἔχει δὲ τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικά: α) Δὲν περιορίζεται εἰς τὸ ἀσυνείδητον ἀλλὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ὅλην δομὴν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀτόμου. β) Δέχεται ὅτι τὸ ἄτομον δυνατόν νὰ ζῇ εἰς δύο ἢ περισσοτέρους συγκρουομένους «κόσμους». γ) Ἐπιδιώκει τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ κόσμου τοῦ ἀτόμου, συνήθως διὰ ψυχαναλυτικῶν μεθόδων.

Ὡς πρὸς τὰς θεραπευτικὰς μεθόδους ἡ ὑπαρξιακὴ ἀνάλυσις παρουσιάζει τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικά: α) κατὰ θάσιν εἰς τὴν πρᾶξιν εἶναι σχεδὸν ὅμοια μὲ τὴν ψυχανάλυσιν, μὲ τὴν μόνην διαφορὰν ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς «συναντήσεως» δὲν συμπίπτει μὲ τὴν «συναισθηματικὴν μεταφορὰν» τῆς ψυχανάλυσεως. β) κάθε ἄτομον ἔχει τὸν ἰδικόν του ὑποκειμενικόν κόσμον (φαινομενολογία), ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ βαθμοὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου. γ) ἡ ἀνασυγκρότησις τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου τοῦ ἀσθενοῦς γίνεται σύμφωνα πρὸς τὴν ἰδιαίτεραν ἐμπειρίαν του περὶ τοῦ κόσμου. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς σχιζοφρενείας τὸ πνεῦμα δὲν διασπᾶται, ὅπως συνήθως νομίζεται. Τέλος, βασικὴ ἀρχὴ τῆς ὑπαρξιακῆς ψυχιατρικῆς εἶναι τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ἐνῶ εἰς τὴν ψυχανάλυσιν δίδεται μεγαλυτέρα σημασία εἰς τὸ παρελθόν τοῦ ἀσθενοῦς. Ἀλλὰ τὰ ψυχικὰ προβλήματα τοῦ ἀσθενοῦς ὡς καὶ κάθε ἀνθρωπίνου ὄντος δὲν ἐρμηνεύονται μόνον διὰ τοῦ παρελθόντος. Τὸ πῶς ἕνας βλέπει τὸ παρὸν καὶ ἐνατενίζει τὸ μέλλον εἶναι σημαντικώτατος παράγων ὄχι μόνον τῆς συμπεριφορᾶς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ψυχικῆς ζωῆς. Αὐτὸ τὸ μέλλον ὀδηγεῖ τὸ παρὸν μας. "Ἄν θὰ μπόρῳσωμεν νὰ ἀλλάξωμεν τὴν περὶ τοῦ μέλλοντος ἀντίληψιν ἑνὸς ἀτόμου πολὺ πιθανὸν θὰ κατορθώσωμεν νὰ ἀλλάξωμεν καὶ τὴν ψυχικὴν του ζωὴν.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἔγινε μία προσπάθεια παρουσιάσεως, κατὰ τρόπον περιληπτικόν, τῆς προσφορᾶς τοῦ Ὑπαρξισμοῦ εἰς τὴν Ἀγωγὴν καὶ τὴν ψυχιατρικὴν. Ἐπειδὴ ἡ κίνησις αὐτὴ εἶναι μᾶλλον νέα καὶ ἐπειδὴ ἀσχολεῖται μὲ θέματα τῆς ψυχολογίας τοῦ θάθους, παρουσιάζει ὀρισμένας ἀτελείας τόσον ὡς πρὸς τὴν σαφήνειαν τῶν ἰδεῶν ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν μεθοδολογίαν. Μολαταῦτα ἡ σημασία τοῦ Ὑπαρξισμοῦ εἶναι μεγάλη, καὶ ἐφ' ὅσον αἱ ἀρχαὶ του ἐφαρμοσθοῦν μὲ σοβαρότητα καὶ μακρὰν ἀπὸ ἐπιπόλαιον ὀρθολογισμόν καὶ ὑπερβολικὴν ἀπλοποίησιν, ἀσφαλῶς θὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸν πολιτισμόν μας ἀπὸ μίαν ρεαλιστικωτέραν προοπτικὴν.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BOAS, G. *Dominant Themes of Modern Philosophy*. New York, 1957.

CERF, WALTER. «Existence, empiricism and Education»: *Harvard Education Review*, 27, No 3, 1957.

HARPER, RALPH. «The Significance of Existence and Recognition for Education»: *National Society for the Study of Education. 54th Yearbook : Modern Philosophies and Education*. Chicago, 1955.

HEIDEGGER, MARTIN. *Existence and Being*. New York, 1957. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ πέντε πραγματειῶν.

- JASPERS, KARL. Man in the Modern Age. New York 1960. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ.
- KIERKEGAARD, SÖREN. The Journals. New York, 1941.
- MAY, ROLLO (Ed.). Existence: a New Dimension in Psychiatry and Psychology. New York, 1958.
- ROUSSEAU, J.J. *Émil* : Introduction by A. Boutet De Monvel. London, 1957.
- PASCAL, BLASE. Pensées. New York, 1958.
- ROGERS, CARL. "Persons or Science ? A Philosophical Question": *Ameriean Psychologist* 10 : 1955.
- WRENN, G.GILBERT. Psychological Bases in Personnel Service in Education, National Society for the Study of Education, 58th Year book, Part II, Personnel Services in Education. Chicago, 1959.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ  
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ  
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ  
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΕΤΣΙΟΣ



# Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΕΠΡΟΙΚΙΣΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Κ. ΠΑΛΥΒΟΥ Μ. Εδ.  
Πτυχιούχου Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν  
τοῦ Πανημίου τῆς Νεμπράσκας Η.Π.Α.

*If it is possible teach genius instead of merely  
hoping it will come along, the future will belong  
to the society which first discovers how.*

*Eugene Ayres*

ΠΟΛΛΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἔχουν παραδεχθῆ, ὅτι ἡ μεγαλυτέρα πηγὴ πλούτου γιὰ ἓνα ἔθνος εἶναι οἱ πεπροικισμένοι ἄνθρωποι μὲ τὰ σπάνια ταλέντα.

Ἡ παραδοχὴ καὶ ἡ ἀναγνώρισις αὕτη, εἶχε παρανοηθῆ ἀπὸ τὸν κοινὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐπίστευεν, ὅτι τὰ πεπροικισμένα ἄτομα ἐμφανίζουσι κάποιαν ἔλλειψιν ἰσορροπίας καὶ δὲν πρέπει νὰ τυγχάνουν μεγάλης προσοχῆς. Ὁ δοξασία αὕτη διαιωνίζετο, ἕως ὅτου ἦλθεν ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα μὲ τὰ νεώτερα πορίσματα τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας καὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καὶ τὶς ἀτομικὲς διαφορὰς τῶν ἀνθρωπίνων προτερημάτων.

Τὸ σημερινὸ σχολεῖο ἐκτὸς τῶν κανονικῶν καὶ καθυστερημένων παιδιῶν, ἔχει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ καὶ παιδιὰ μὲ ταλέντα καὶ ἐξόχους πνευματικὰς ἰκανότητας. Ἡ κατηγορία τῶν παιδιῶν αὐτῶν, ἐνῶ εἰς ἄλλας προηγμένας χώρας ἔχει ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῆς ὅλης πολιτείας καὶ ἔχουν θέσει εἰς κίνησιν ὅλας τὰς δυνάμεις ἐκεῖνας αἵτινες ἐπιδρουῖν ἀποτελεσματικὰ ἐπ' αὐτῶν, εἰς τὴν πατρίδα μας τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἔχουν ἀγνοηθῆ μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν ζημίαν. Καιρὸς εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν καὶ εἰς τὴν πατρίδα μας τὴν ἀξία τῶν παιδιῶν αὐτῶν καὶ ν' ἀξιοποιήσωμεν τὶς ἔρευνες ἐπωφελῶς, διότι τὰ μὲ πνευματικὴ ὑπεροχὴν παιδιὰ εἶναι σπουδαία ἐθνικὴ πηγὴ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ προετοιμάσωμε διὰ κοινωνικὰ στελέχη τῆς αὔριου.

Ἡ ἐλπίς τῆς μελλοντικῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ μας εὐρίσκεται στὰ χέρια καὶ τὸ νοῦ τῶν παιδιῶν αὐτῶν καὶ ἀποτελοῦν ἓνα ἀξιόλογο καὶ οὐσιῶδες κεφάλαιο τοῦ ἐθνικοῦ μας πλούτου.

Δυστυχῶς, δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες τὴν ψυχολογικὴν ἀνατομὴν τῶν πεπροικισμένων παιδιῶν, διότι ὁ χώρος εἶναι στενὸς καὶ τὸ θέμα πλατύ.

Ἡ ψυχολογία τῶν πεπροικισμένων παιδιῶν δὲν ἔχει γραφῆ ἀκόμη εἰς τὴν πατρίδα μας, διότι δὲν ἔχει προηγηθῆ ἡ σχετικὴ ἔρευνα, ὑπάρχει ὁμως εἰς τὴν προσωπικότητα τῶν παιδιῶν, πού ἔάν τὰ μελετήσωμεν θὰ τὴν ἀνακαλύψωμεν καὶ θὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς θετικὰ καὶ συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Λέγοντας πεπροικισμένα παιδιά, ἐννοοῦμε τὰ παιδιά ἐκεῖνα ἅτινα παρουσιάζουν: α) πνευματικὴ ὑπεροχὴ (Π.Ν. 130 καὶ ἄνω) καὶ β) εἰδικὰ ταλέντα, ὅπως εἰς τὴν μουσικὴν, τὴν τέχνην, τὰς μηχανικὰς ἐπιστήμας καὶ διακρίνονται γιὰ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, τὸ ὀργανωτικὸν πνεῦμα καὶ τὰς ἡγετικὰς ἰκανότητας.

Τὰ παιδιά αὐτὰ μὲ τὰ εἰδικὰ ταλέντα συχνά, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε ἔχουν ὡς γενικὸ κριτήριον τὴν πνευματικὴ ὑπεροχὴ. Εἶναι γεγονός ὁμως, ὅτι εἰδικὰ ταλέντα συνδέονται συνήθως μὲ πνευματικὴ ὑπεροχὴ.

Ὁ John Heisay μᾶς λέγει, ὅτι τὸ ταλέντο εἶναι ἀσύληπτο, εὐθραστο, ταχυκίνητο, πολὺπλοκο, φωτοβόλο, βασανιστικὸ καὶ ἀπιστεύτως ὠραῖο, ὡσάν τὸ θόρειο σέλας σὲ μιὰ δροσερὴ νύκτα τοῦ Σεπτεμβρίου.

Εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ μας, ὑπῆρξαν ἄνθρωποι μὲ εἰδικὰ ταλέντα, τῶν ὁποίων ἡ προσφορὰ ὑπῆρξεν ἀξιόλογος διὰ τὴν κοινωνικὴ εὐημερία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τὰ ταλέντα ἢμπορεῖ εὐκόλως ν' ἀνακαλυφθοῦν καὶ νὰ τροφοδοτηθοῦν, δὲν ἢμπορεῖ ὁμως νὰ δημιουργηθοῦν κατὰ βούλησιν διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας.

Ἡ καλύτερα μέθοδος διαγνώσεως τῶν πεπροικισμένων παιδιῶν, εἶναι μία συστηματικὴ παρακολούθησις καὶ ἐξέτασις τούτων μὲ ἀτομικὰ ἢ ὁμαδικὰ τέστ νοημοσύνης.

Τὰ τέστ νοημοσύνης πολλὰς φορές δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ διαπιστώσουν ὅλες τὶς περιπτώσεις, διότι ὑπάρχουν μαθηταὶ τῶν ὁποίων οἱ ἰκανότητες, εἰς τὴν τέχνην ἢ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις φαίνονται εἰς τὰ ἐπιτελεσθέντα ἔργα των.

Εἰς τὴν ἐνάπτυξιν τῆς νοημοσύνης συντελοῦν δύο παράγοντες: α) ἡ κληρονομικότης καὶ β) τὸ περιβάλλον. Αἱ δύο αὗται ἀπόψεις ἀποτελοῦν τὴν βάση τῶν διαθερμαινομένων ἀμφισθητήσεων μεταξὺ βιολόγων καὶ κοινωνιολόγων.

Οἱ μὲν βιολόγοι ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ νοημοσύνη εἶναι ἔμφυτος καὶ ἀποτέλεσμα κληρονομικῶν παραγόντων καὶ ὅ,τι ἡ φύσις των εἶναι κυρίως ἐκείνη πού θεμελιώνει τὴν νοημοσύνην, ἐνῶ τὸ περιβάλλον ἀπλῶς βοηθεῖ τὸ ἄτομον νὰ χρησιμοποιοῦ καταλλήλως τὰς κληρονομικὰς του ιδιότητες. Ἀκόμη πρεσβεῦουν, ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς νοημοσύνης ἔγκειται εἰς τὴν διαφορὰ τῆς δομῆς καὶ τῆς ποιότητος τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων. Αὐτοὶ οἱ δομικοὶ παράγοντες ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ καθιστοῦν ἰκανὸ νὰ ἐποικοδομήσῃ τὰς ἐξόχους ιδιότητάς του.

Ἀντίθετα, οἱ κοινωνιολόγοι ὑποστηρίζουν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κληρονομεῖ τὸ ἄτομον εἶναι μικρᾶς σημασίας καὶ ὅ,τι τὸ περιβάλλον εἶναι ἐκεῖνο πού ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ.

Ἐδῶ δὲν πρόκειται ν' ἀναπτύξω τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν παραγόντων ἐπὶ τῆς νοημοσύνης τῶν παιδιῶν, καθ' ὅτι ἄλλοι πῶς εἰδικοὶ ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ ἔχουν διατυπώσει γνώμας, ἀπόψεις, ἀντιθέσεις, πολλάκις δὲ καὶ ἀντιφάσεις. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπι-

θυμῶ, εἶναι νὰ παραθέσω τὴ γενικὴ γνώμη τῶν ψυχολόγων, οἵτινες συνοψίζοντες καὶ τὰς δύο ἀπόψεις, καταλήγουν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ πρωταρχικαὶ ὀργανικαὶ δυνάμεις τοῦ παιδιοῦ, ἢ δέουσα προσοχὴ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ ἡ εὐνοϊκὴ ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος συντελοῦν ἀποτελεσματικὰ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς νοημοσύνης τοῦ τοῦ παιδιοῦ

Ἔχει διαπιστωθῆ, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα, ἡ κοινωνικὴ θέσις καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν γονέων, συντελοῦν κατὰ πολὺ εἰς τὰ πεπροικισμένα παιδιὰ ν' ἀναπτύξουν τὶς ἰκανότητές των, χωρὶς ὅμως νὰ ὑπόσχωνται ὑψηλὴ νοημοσύνη (high intelligence) καὶ εἰδικὰ ταλέντα (special talents)

Πεπροικισμένα — ὅπως καὶ καθυστερημένα — παιδιὰ εὐρίσκονται εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα. Σχετικαὶ ἔρευναι γενόμεναι ἐν Ἀμερικῇ καὶ Γερμανίᾳ ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ πλειονότης τῶν πεπροικισμένων παιδιῶν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνωτέρα ἀστικὴν τάξην καὶ εἶναι ὁ καλύτερος σπόρος διὰ νὰ φυτρώσουν τὰ ταλέντα.

Εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἔφθασαν εἰς τὸ ζενίθ τῆς δημιουργίας των, ἐξεκίνησαν ἀπὸ κάποια καλὴ ἀφετηρία.

Υπολογίζεται ὅτι ἓνα 3% τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ νὰ ἔχη Π.Ν. 130-160, ἐλάχιστοι νὰ ἔχουν 165-180, καὶ σπανίως εὐρίσκομεν ἓναν εἰς τὸ ἓνα ἑκατομμύριον μὲ Π.Ν. 180 καὶ ἄνω.

### **Κοινωνικὴ καὶ ψυχολογικὴ προσαρμογὴ**

Ἡ ὀργανωμένη δρᾶσις τοῦ νοῦ τὴν ὁποίαν κατέχουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὰ πεπροικισμένα παιδιὰ, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ψυχολογικῆς των προσαρμογῆς καὶ ἀντιλαμβάνονται πολὺ ἐνωρίς, ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἔχουν πᾶν ὅτι ἐπιθυμοῦν. Ἀκόμη ἡ διαίσθησις των καθιστᾷ αὐτὰ ἰκανὰ ν' ἀντιληφθοῦν πολὺ ἐνωρίς τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ζοῦν καὶ κινοῦνται καὶ συμπεριφέρονται ἀνάλογα τῶν περιστάσεων.

Ὅλοι αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἔρευναι μᾶς ἀπέδειξαν, ὅτι τὰ παιδιὰ αὐτὰ ὡς ὁμάδα ὑπερέχουν τῶν κανονικῶν εἰς τὴν κοινωνικὴν των προσαρμογὴν καὶ παρουσιάζουν ὀλιγώτερα προβλήματα προσαρμογῆς τῆς προσωπικότητός των. Φυσικὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐξαιρέσεις. Μερικὰ πεπροικισμένα παιδιὰ παρουσιάζουν προβλήματα δυσκόλου προσαρμογῆς εἰς τὸ ἐσωτερικὸ ἢ ἐξωτερικὸ περιβάλλον καὶ εἰς τὰς ἀπορροεούσας ἐξ αὐτοῦ συγκρούσεις.

Ἡ ὑψηλὴ νοημοσύνη αὐτῆ καθ' ἑαυτὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὑπεύθυνη δι' οἷονδήποτε κοινωνικὸ ἢ εὐσυγκινησιακὸ πρόβλημα τῶν παιδιῶν αὐτῶν, διότι τοιαῦτα προβλήματα δὲν θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἡ φυσικὴ συνέπεια μιᾶς ὑψηλῆς νοημοσύνης καθ' ἣν στιγμὴν τόσα καὶ τόσα πεπροικισμένα παιδιὰ ἐμφανίζουν ἀρίστη καὶ ἰκανοποιητικὴ προσαρμογὴ εἰς τὸ περιβάλλον.

Τὴν δυσκολίαν προσαρμογῆς τῶν τοιούτων παιδιῶν θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσωμεν οὐχὶ εἰς τὸ εὐφυὲς πνεῦμα των, ἀλλ' εἰς ἄλλα αἷτια παρόμοια ἐκείνων τῶν κανονικῶν δηλ. εἰς τὴν φυσικὴν ἀντικοινωνικότητα, ἐσφαλμένο παιδαγωγικὸ πρόγραμμα, συναισθηματικὴ ἀνωριμότητα, ἀσθενῆ προσωπικότητα, ἔλλειψιν διαφέροντος, πλημμελεῖ λειτουργία προσοχῆς κ.ἄ.

Παιδιὰ τὰ ὁποία παρουσιάζουν τοιαύτας δυσκολίας προσαρμογῆς

δέν θά πρέπει ν' άγνοηθοῦν, ἀλλά θά χρειασθῆ μία εἰδική, ἐπισταμένη καί ἐπιστημονική μελέτη, ξεχωριστά γιά κάθε περίπτωση καί σέ μία ἀτμόσφαιρα συνεργασίας γονέων, διδασκάλου, σχολιάτρου, ψυχολόγου κ.ά., διότι πιστεύομεν, ὅτι σέ κάθε σταθμό ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ, τὸ μονοπάτι γιά μία καλύτερη προσαρμογή εἶναι πάντοτε ἀνοικτό.

## Σχολική ἐπίδοσι

Τά πλείστα τῶν πεπροικισμένων παιδιοῦ φαίνεται ν' ἀγαποῦν τὸ σχολεῖο — ὅταν φυσικά τοῦτο λειτουργεῖ κανονικά — καί διακρίνονται γιά τήν ἐπιμέλεια, προθυμία καί τακτικήν φοίτησιν.

Συχνά διακρίνονται γιά τὸ ὀξύ χιούμορ, τὸν ἐνθουσιασμό, τὴν πρωτοτυπία, τὴν φιλομάθεια, τὴν ὀξύτητα κρίσεως καί ἀντιλήψεως, τὴν ἀκόρεστον περιέργεια, τὴν συγκρατημένη μνήμη, τὸ πλούσιο λεξιλόγιο καί ἀπαρέσκονται εἰς τὸν ἀπόλυτον προγραμματισμὸν καί τὴν καθημερινή ρουτίνα τῆς σχολικῆς ἔργασίας.

Ἄκόμη εἶναι μεγάλοι ἀναγνώσται, αὐστηροὶ κριτικοὶ καί δείχνουν κάποια προτίμησιν εἰς τὴν ἀριθμητική, τὴν ἱστορία καί τὰ γλωσσικά μαθήματα. Παρουσιάζουν ὅμως ἀδυναμία σέ μαθήματα ποῦ χρειάζεται κάποια δεξιότητες, ὅπως εἶναι ἡ γραφή, ἡ χειροτεχνία, τὰ διάφορα ἐργόχειρα κτλ.

Ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ διαθάξουν πρόωρα, ν' ἀφομοιώνουν τὴν ὕλη εὐκόλα καί τὸ ἐνδιαφέρον τους νὰ στρέφεται κυρίως εἰς ἐκδρομάς, βιογραφίες μεγάλων προσωπικοτήτων καί γενικά νὰ πλουτίζουν σέ ἐγκυκλοπαιδικές γνώσεις.

Αἱ ἀπὸ τοῦ γενόμενοι ἔρευνα εἰς τὴν Ἀμερικὴν μᾶς ἀπέδειξεν, ὅτι 43, τῶν πεπροικισμένων παιδιοῦ μανθάνουν νὰ διαθάξουν πρὶν ὑπάγουν εἰς τὸ σχολεῖον, 20% πρὶν φθάσουν τὸ 5ον ἔτος τῆς ἡλικίας των 6% πρὶν φθάσουν τὸ 4ον καί 2% μόλις πλησιάσουν τὸ 3ον ἔτος.

Ἄκόμη τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἐμφανίζουν μιὰ βαθιὰ ὀξυδέρκεια καί μιὰ πρωτότυπη δημιουργικὴ δύναμη, ὅπου ἀμφότεραι ζευγνύμεναι καί ὑποστηριζόμεναι ἀπὸ κάποια φυσικὴ ἀντοχή, δημιουργοῦν ἕνα τεράστιο καί συνεχές σχολικὸν ἔργον.

Ἡ δίψα καί ἡ ἀνησυχία τῶν πεπροικισμένων παιδιοῦ γιά μάθησι εἶναι ἔμφυτος, χρειάζεται ὅμως ἡ βοήθεια τοῦ διδασκάλου, ἡ ὠθησις τῶν γονέων, ἡ πλουσία βιβλιοθήκη, τὸ σύγχρονο ἐργαστήριον καί οἱ κατάλληλες εὐκαιρίες γιά καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις καί κοινωνικὴ δράσι.

Τὰ πεπροικισμένα παιδιὰ δέν ἀποτελοῦν μιαν ὁμοιογενῆ ομάδα, ἀλλὰ παρουσιάζουν κι' αὐτὰ ἀτομικὲς διαφορές, ὅπως τὰ κανονικά καί τὰ καθυστερημένα. Διαφορές εἰς θάρος, ὕψος, σωματικὴ ἀντοχή, κοινωνικὴ καί ψυχολογικὴ προσαρμογή, νοημοσύνη, μάθησι, θάρρος πρωτοβουλία κτλ. Διαφέρουν μὲ ἄλλα λόγια εἰς πάντα τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ εἰς τὰ ὁποῖα δύναται ν' ἀναλυθῆ τὸ ἄτομον.

Μερικοὶ εὐφυεῖς μαθηταὶ χρησιμοποιοῦν τὰς ἱκανότητάς των γιά ἐπίδειξι, ἐπισύροντας τὴν προσοχή τῶν ἄλλων, γύρω ἀπὸ τὰ προσόντα των, οἱ ὁποῖοι φαίνεται νὰ τέρπωνται βλέποντας τοὺς ἄλλους σὰν κατωτέρα μοῖρα ἐπιδεκτικότητος καί ἀντιλήψεως. Ἡ στάσις αὐτὴ φαίνεται νὰ μὴν ἐμποδίζει τὴν πρόοδόν των, ἀλλὰ τοὺς δημιουργεῖ προσωπικὰ προβλήματα.



“Άλλοι πάλι έξ αὐτῶν, αἰσθάνονται μία γνήσια χαρὰ ἀπὸ τὰ προ-  
σόντα τους, ἢ ὁποία δὲν προέρχεται τόσον ἀπὸ ἀνταγωνιστικὸ πνεῦμα,  
ἀλλὰ ἀπὸ κάποιο αἶσθημα ἰκανότητος καὶ ἐπιτυχίας.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ εὐφυεῖς μαθηταὶ μὲ  
μικρὰ σχολικὴ ἐπίδοσι, οἵτινες δυσκολεύονται ἀκόμη καὶ νὰ διαβάσουν.  
Τὴν αἰτία αὐτὴ θὰ πρέπει ν’ ἀναζητήσωμεν, οὐχὶ εἰς τὸν διδάσκαλον ἢ  
τὴν μέθοδον διδασκαλίας, ἀλλ’ εἰς τὰς ψυχικὰς διαταραχὰς καὶ τὰ προ-  
σωπικὰ προβλήματα τῶν τροφίμων.

### **Ὁ διδάσκαλος τῶν πεπροικισμένων παιδιῶν**

Ὁ διδάσκαλος ὅστις θ’ ἀναλάβῃ τὴν ἀγωγή τῶν πεπροικισμένων  
παιδιῶν ἔχει ἀνάγκη εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅπως ἀκριθῶς καὶ ὁ διδά-  
σκαλος τῶν δυσκόλων καὶ προβληματικῶν, διότι καὶ ὁ καλύτερος σπό-  
ρος χρειάζεται εἰδικὴ καλλιέργεια διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἢ καλὴ ἐσο-  
δεῖα.

Ὁ διδάσκαλος ὅστις ἔχει εἰς τὴν τάξιν τοῦ πεπροικισμένα παιδιὰ  
ἔχει ν’ ἀντιμετωπίσῃ τρία προβλήματα: 1) τὴν ἀνομοιγένεια τῆς τά-  
ξεως, 2) τὸν ἀγνωστον ψυχικὸν κόσμον τῶν παιδιῶν καὶ 3) τὸ περιορι-  
σμένο σχολικὸ πρόγραμμα. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσέξῃ ἰδιαι-  
τέρως εἶναι μία ἀκριθὴ ἐκτίμησι τῶν πραγματικῶν δυνάμεων τοῦ παι-  
διοῦ καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ δελεασμοῦ, ὅτι ἐργάζεται ἐπὶ στερεοτύπων.

Προφανῶς, τὸ πρῶτο θῆμα τοῦ διδάσκοντος θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ  
ἐξατομικευμένη ἐργασία διὰ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς θὰ δυνηθῇ νὰ χρη-  
σιμοποιήσῃ καὶ νὰ ἐξελίξῃ τὰ ταλέντα του, ὥστε νὰ νοιώσῃ τὴν χαρὰν  
τῆς ἐπιτυχίας καὶ τὴν ἰκανοποίησιν ἐξ αὐτῶν. Τοῦναντίον ἡ δέσμευσις  
τούτου, εἰς τὰ περιορισμένα ὄρια τοῦ σχολικοῦ προγράμματος, μὲ τὰς  
συνήθεις ἀπομνημονεύσεις καὶ τὸν θραδὺ ρυθμὸν, ἀποτελοῦν σοβαρὸν  
ἐμπόδιον διὰ μίαν πλήρην ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς προσωπικότη-  
τός του.

Ὅταν μία ἐξατομικευμένη ἐργασία λαμβάνει χώραν, αὕτη θὰ πρέ-  
πει νὰ εἶναι πραγματικὴ καὶ νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν κλίσεων, δεξιοτή-  
των καὶ ἰκανοτήτων τοῦ παιδιοῦ. Ἐπίσης ὁσάκις τοῦ δίδονται θέματα  
πρὸς ἐπεξεργασίαν θὰ πρέπει νὰ τοῦ γίνῃ γνωστόν, ὅτι θὰ βοηθηθῇ εἰς  
τὴν προσπάθειά του, ὅταν παραστῇ ἀνάγκη. Ἀκόμη ὁ διδάσκαλος θὰ  
πρέπει νὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ σκεφθῇ δημιουργικὰ καὶ νὰ χρησιμο-  
ποιήσῃ πρωτοτυπία εἰς τὴν ἐργασίαν του.

Ἐπίσης ἀντικειμενικότης καὶ ἀμεροληψία πρέπει νὰ μᾶς διακρίνῃ  
ὁσάκις ἐπαινώμεν ἢ ἐκτιμῶμεν πεπροικισμένον τροφίμον καὶ τὰ κριτή-  
ριά μας πρέπει νὰ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀξίας, τῶν ἰκανοτήτων καὶ τῆς  
συνθέσεως τοῦ αἰδιοῦ.

Ὅπωςδήποτε, δὲν πρέπει ν’ ἀγνοῶμεν, ὅτι ὁ πεπροικισμένος μαθη-  
τὴς εἶναι ἓνα παιδί, ὅπως καὶ τ’ ἄλλα καὶ ὅτι ἔχει νὰ διέλθῃ τὰ διάφορα  
στάδια τῆς ἐξελίξεώς του καὶ νὰ διαβῇ τὸν δρόμον τῆς ἐνηλικιώσεως.  
Κατὰ τὴν προεφηθεία πρέπει νὰ μάθῃ νὰ εἶναι ὀλιγώτερο φίλαυτο, κατὰ  
δὲ τὴν ἐφηθεία, νὰ αἰσθάνεται ἄνεσι καὶ νὰ σέβεται τὸ ἕτερο φύλο, ἀπο-  
κτώντας μιὰ συναισθηματικὴ ἀνεξαρτησία.

## Ἡ ἐκπαίδευσις πεπροικισμένων παιδιῶν

Κοινωνία ἡ ὁποία γνωρίζει πῶς νὰ ἐκπαιδεύῃ εὐφυεῖς εἶναι προορισμένη νὰ ἐξουσιάσῃ τὸ μέλλον, γράφει ἡ Eugène Ayves.

Σήμερον τὰ μεγάλα ἔθνη ἐργάζονται οὐχὶ μόνον διὰ τὴν ἐμφάνισιν ἑνὸς ἀρτίου καὶ συγχρόνου ἐξοπλισμοῦ, ἀλλ' ἔχουν ἐπιδοθῆ καὶ εἰς ἕνα τεράστιον ἀνταγωνισμὸν ἀναδείξεως ἐπιστημόνων.

Αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριον καὶ γενικὰ ὅλοι οἱ τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος ἀναζητοῦν σήμερα ἀπεγνωσμένα ἄτομα εὐφυῆ καὶ ἀνωτέρας πνευματικῆς ἰκανότητος, ἵνα χρησιμοποιηθοῦν ὡς ὑπεύθυνα στελέχη εἰς τὰς ἐργασίας των.

Εἰς τὴν κοινωνία μας ὑπάρχουν πολλὰ ἄτομα μὲ ἐξαιρετικὰς ἰκανότητας, ἀλλὰ μὲ μικρὰν ἀπόδοσιν, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τύχει εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Εἰς μίαν δημοκρατικὴν κοινωνίαν ἀγόρια καὶ κορίτσια, ἅτινα εἶναι προικισμένα μὲ τὰ δῶρα τῆς δημιουργίας καὶ δύνανται νὰ προχωρήσουν εἰς τὸ σχολεῖον κατὰ κάποιον ταχύτερον ρυθμὸν, θὰ πρέπει τὰ παιδιὰ αὐτὰ νὰ τύχουν μίᾳς εἰδικῆς καὶ ὀλοκληρωμένης ἐκπαιδεύσεως, διὰ νὰ μπορέσουν ν' ἀναπτύξουν τίς δημιουργικὰς τῶν προσπάθειες καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν τίς ἐπινοητικὰς τῶν ἰκανότητες πρὸς τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ καταστήσουν τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων περισσότερο εὐτυχισμένη.

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ ὅτι τὰ ἔθνη μεγαλώνουν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως.

Ἐξαιρετικὰ εἰς τὰς ἡμέρας μας, ὅπου ὠρίμασαν αἱ σκέψεις καὶ αἱ ἀντιλήψεις διὰ τὸν συγχρονισμὸν τῆς παιδείας μας, καθίσταται ἀναγκαῖον ὅπως τὰ πεπροικισμένα παιδιὰ τύχουν εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως: 1) εἰς εἰδικὰ σχολεῖα καὶ 2) εἰς εἰδικὰς τάξεις, καὶ μέσα σ' ἕνα εὐχυμοκί' εὐνοϊκὸ περιβάλλον μ' ἕνα πλούσιο πρόγραμμα ποὺ θ' ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς κλίσεις, τὰ διαφέροντα καὶ τὰ ταλέντα τῶν παιδιῶν αὐτῶν.

1) Τὰ εἰδικὰ σχολεῖα πρέπει ν' ἀφιερωθοῦν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀγωγή τῶν π. παιδιῶν καὶ νὰ ἰδρυθοῦν εἰς τὰ ἀστικά κέντρα ὅπου ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι μεγάλη.

Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ θὰ μορφώνωνται παιδιὰ μὲ μεγάλη πνευματικὴ ἰκανότητα καὶ καλὴ σχολικὴ ἐπίδοσι, ἡ δὲ ἐπιλογή θὰ γίνεται βάσει τοῦ πηλίκου νοημοσύνης των.

Τὸ εἰδικὸ πρόγραμμα ποὺ θὰ ἐφαρμόζεται θὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ καὶ ἡ ζωὴ των πρέπει νὰ εἶναι ἀπλῆ, καθοδηγητικὴ, μὲ εἰδικὰ ἐν λειτουργίᾳ ἐργαστήρια, ἅτινα θὰ δώσουν τὴν εὐκαιρία στὸ παιδί γιὰ ἔρευνα καὶ μελέτη.

Ἐκεῖ μέσα τὸ παιδί πρέπει ν' ἀφεθῆ ἐλεύθερο ν' ἀναπτύξῃ κάθε δημιουργικὴ πρωτοβουλία καὶ ν' αὐτοεκφρασθῆ μέσα εἰς μίαν πλήρη ὀργάνωσι κοινωνικῆς ζωῆς μὲ δημοκρατικὸ καθεστῶς αὐτοδιοικήσεως.

Ἡ ἔλλειψις τοιούτων σχολείων καθ' ὅλην τὴν χώραν εἶναι μία εὐγλωττος ἀπόδειξις νὰ χάνωνται οἱ εὐφυεῖς καὶ τὰ ταλέντα τῆς φυλῆς μας κάτω ἀπὸ τὴν ἀδράνειά μας.

2) Εἰδικαὶ τάξεις: Ἐὰν πρέπει ἢ ὄχι τὰ προηγμένα παιδιὰ νὰ τοποθετηθοῦν εἰς εἰδικὰς τάξεις, αὐτὸ εἶναι ἕνα θέμα πολλῶν συζητήσεων.

Εἰδικαὶ τάξεις, περιλαμβάνουσαι παιδιὰ μὲ ἀνωτέρα πνευματικὴ

ίκανότητα έλειτούργησαν και λειτουργοῦν εἰς ὅλας τὰς προηγμένας χώρας και ἰδίως εἰς Ἀμερική, Ἀγγλία, και Ρωσία.

Εἰς τὰς τάξεις αὐτὰς τὰ προηγμένα παιδιὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν ἕνα μέρος τῆς ἡμέρας τὸ κοινὸ πρόγραμμα και ἕνα μέρος εἰδικὰ μαθήματα. Περιορισμὸς τῆς διδακτέας ὕλης δι' ἕκαστον ἔτος δὲν θὰ ὑπάρχη. Οἱ διδάσκαλοι τῶν τάξεων τούτων εἶναι ἐλεύθεροι νὰ προχωροῦν, ὅσον αἱ δυνάμεις τῶν μαθητῶν τὸ ἐπιτρέπουν, μὲ προοπτικὴν νὰ τελειώσουν τὸ ἔξαετὲς δημοτικὸν σχολεῖον εἰς πέντε ἢ και ὀλιγώτερα ἔτη.

Τὴν ὅλη ἐργασία τῆς ὁμάδος θὰ τὴν διακρίνη ἀπλότης, πρωτοτυπία, κοινοτική δράσις, ἐκμάθησις ξένων γλώσσων, μορφωτικαὶ ἐκδρομαὶ κτλ.

Κατὰ καιροὺς μᾶς εἶπαν, ὅτι αἱ εἰδικαὶ τάξεις διὰ πεπρoικισμένα παιδιὰ δὲν συνιστῶνται, διότι εἶναι ἀντιπαδαγωγικαὶ και ἀντιδημοκρατικά. Αὐτὴ εἶναι μία ἐσφαλμένη ἀντίληψις δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἔλλειψιν εὐρυτέρων παιδαγωγικῶν προγραμμάτων και σχεδίων.

Ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι αἱ εἰδικαὶ τάξεις εἶναι ὁ πιὸ κατάλληλος τρόπος ἐκπαιδεύσεως τῶν Π. παιδιῶν, διότι δύνανται νὰ συναναστρέφονται τὴν πολὺμορφῆ κοινωνία ὄλων τῶν παιδιῶν.

Τὸ ἔργον δὲν εἶναι εὐκόλον και ἡ ἐπιτυχία δὲν ἡμπορεῖ ν' ἀναμένεται ἀπὸ ἀνεπαρκῶς ἐκπαιδευμένους διδασκάλους εἰς πολυπληθεῖς τάξεις και μὲ ἀνεπαρκῆ ἐποπτικὰ μέσα διδασκάλους.

Ὁ σημερινὸς τρόπος ἀγωγῆς παρουσιάζει τὶς δυσκολίες του, ὄχι διότι τὰ παιδιὰ μας παρουσιάζουν ἀτομικὲς διαφορὲς ὡς ἔχει λεχθῆ, ἀλλὰ διότι δὲν προσαρμόζομεν τὸν τρόπον ἀγωγῆς σύμφωνα μὲ τὶς ὑπάρχουσες ἀτομικὲς διαφορὲς και ἰκανότητες τῶν παιδιῶν.

Πρέπει ν' ἀναφέρωμεν και τοῦτο, ὅτι ὁσάκις ἀποτυγχάνομεν ὡς παιδαγωγοὶ διδάσκαλοι, δὲν ἀποτυγχάνομεν ἀπὸ ἔλλειψιν ἐπαρκῶν γνώσεων τῆς παιδαγωγικῆς ἢ τῆς ψυχολογίας, ἀλλὰ διότι ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἐπαρκῶς ἐνημερωμένοι εἰς τὰ καθήκοντά μας και τὴν ἀποστολή μας.

Τώρα πού διερχόμεθα μίαν περίοδον μεταβολῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν και εἰς τὰ σχολεῖα μας πραγματοποιεῖται ἕνας πλήρης μετασχηματισμὸς, ὅπου καινούργια ἐκπαιδευτικὰ μεταρρυθμίσεις προωθοῦνται ἀπὸ τὸν τομέα τῆς συλλήψεως, εἰς τὸν τομέα τοῦ πειραματισμοῦ, πιστεύομεν πῶς και ἡ εἰδικὴ ἐκπαίδευσις θὰ πάρῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν πού ἐπὶ τόσα ἔτη ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὰ σχολεῖα μας.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Gallagher, James J., The Gifted Child in the Elementary School, N. W. Washington 1959.

worcester, D. A., The Education of Child -en of Above - Average Mentality, Lincoln Nebr. 1956.

Cruickhank, william M., Psychology of Exceptional Children and Youth, 1955.

Παρασκευοπούλου Θ., Ψυχολογία Ἀτομικῶν Διαφορῶν, Ἀθῆναι 1939.

Μαυρικάκη Γεωργ. και Ἀθην., Προβλήματα τοῦ Εὐφυοῦς Ἐφήβου, Περιοδ. ἑλ. ληνοχριστιανικῆ Ἀγωγῆ», τεύχη 126-130.

# ΕΝΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑΚΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ

A. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ, Β. Εδ., του Πανεπιστημίου του Έδιμβούργου

## Θ Ε Μ Α

Ἡ γέννησι τοῦ Χριστοῦ μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν εὐαγγελιστῶν σὲ ἀντιπαραβολή μετὰ σχετικὰ κείμενα ποιητῶν καὶ πίνακες ζωγράφων.

### Λίγα λόγια γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ θέματος

Ἡ διδασκαλία ἔγινε παραμονές Χριστουγέννων, μετὰ πρωτοβουλία τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Β' Πειραιῶς κ. Γ. Παπαϊωάννου, μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς σειρᾶς διδασκαλιῶν τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, τίς ὁποῖες παρακολούθησαν οἱ δάσκαλοι τῶν οἰκείων περιφερειῶν. Στὶς δύο ἐβδομάδες ποὺ εἶχαν προηγηθῆ εἶχε γίνει διαπραγματεύσεις ὅλης τῆς σχετικῆς ἐνότητος ἀπὸ τὴ γέννησι μέχρι καὶ τὴ βάπτισι. Τὸ ἀμέσως ἐπόμενο μάθημα («Ἐκλογή τῶν μαθητῶν») ἐγκαινίαζε ἕνα καινούργιο κεφάλαιο ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἄσχετο μετὰ τὸ ἑορταστικὸ περιεχόμενο τῶν ἡμερῶν ποὺ ξημέρωναν. Αὐτὰ τὰ δεδομένα μετὰ περιορίζαν, καὶ συγχρόνως μοῦ ἔδιναν τὴν εὐκαιρία, νὰ κάνω μία δευτερολογία γύρω ἀπὸ ἕνα γνωστὸ ἤδη ἀλλὰ ἀνεξάντλητο θέμα. Ἐπιχείρησα ἢ δευτερολογία μου αὐτὴ νὰ ἔχη οὐσιαστικὸ περιεχόμενο καὶ ἀνανεωτικὸ χαρακτήρα. Μέσα στὶς προθέσεις μου ἐπίσης ἦταν νὰ ἐξανθρωπίσω κατὰ τὸ δυνατόν τὸ θρησκευτικὸ γεγονός καὶ νὰ τὸ περιβάλω μετὰ κάποιον ἀέρα ἐγκοσμιότητος, καταφεύγοντας γι' αὐτὸ στὴν ἐπικουρία τῆς τέχνης. Γιὰ τὴ συγκρότησι αὐτῆς τῆς διδακτικῆς ὥρας, μέσα στὰ περιθώρια τριῶν ἡμερῶν ποὺ εἶχα στὴ διάθεσί μου, βασίσθηκα κατὰ κύριο λόγο στὴ διαίσθησί μου καὶ στὴν ἔμπνευσι τῆς στιγμῆς - ἐννοῶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν προετοιμασία καὶ ὄχι τὴν ἐκτέλεσι, ἢ ὁποῖα ἀκολούθησε ἕνα αὐστηρῶς προκαθορισμένο (ἂν καὶ ἀνορθόδοξο) σχέδιο. Διδακτικῶς, ἢ διδασκαλία περιορίστηκε στὸ στάδιο τῆς ἐπεξεργασίας τῆς ἐνότητος ποὺ εἶχε προηγηθῆ καὶ ἐσκεμμένα ἀγνόησε τὰ τυποποιημένα διδακτικὰ σχήματα.

### Πορεία διδασκαλίας

Γιὰ τὴν οικονομικώτερη σύνδεσι μετὰ ὅ,τι εἶχε διδαχθῆ σὲ προηγούμενα μαθήματα ἐζήτησα νὰ ἀναγνωσθοῦν ἀπὸ δύο μαθητὰς τὰ — δεδιδασγμένα σημειωτέον — σχετικὰ κείμενα τῶν εὐαγγελιστῶν Λουκᾶ καὶ Ματθαίου (ἀποσπάσματα). Ἐπιπλέον σκέφθηκα ὅτι τὰ αὐθεντικὰ αὐτὰ κείμενα μετὰ τὴν ἱεροπρέπειά τους θὰ συντελοῦσαν ἐπίσης στὴ δημιουργία θρησκευτικῆς ἀτμοσφαιράς. Κανόνισα λοιπὸν οἱ εὐαγγελικὲς περικοπὲς ν' ἀποτελέσουν τὸ σημεῖο ἐκκινήσεως καὶ τὸν ἱστορικὸ καμβὰ ποὺ θὰ ἔρχονταν ἔπειτα οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ ποιηταὶ νὰ ποικίλουν καὶ νὰ πλουτίσουν μετὰ περιγραφικὰ καὶ τὰ συναισθηματικὰ τους σχόλια. Οἱ μαθηταὶ παρακινήθησαν γὰ παρα-

τηρήσουν ότι ή αφήγησι τών ευγγελιστών δέν εξαντλεί τó θέμα, ότι οί ίδιοι ξέρουν για τή γέννησι του Χριστού πολλά περισσότερα, λεπτομέρειες που έχουν φθάσει ως έμας από τó δρόμο τής παραδόσεως, που τις έχουν δηλαδή επινοήσει και επεξεργασθή οί πιστοί όλων τών εποχών και έχουν μεταδοθή από γενεά σε γενεά, δια ζώσης κυρίως. Αυτό σημαίνει ότι τó γεγονός τής γεννήσεως του Χριστού είναι ανεξάντλητο και ότι ή ανανέωσις και, εμπλουτισμός του θα συνεχίζεται όσο θα υπάρχουν ευαίσθητοι πιστοί. Από τó σημείο αυτό τó πέρασμα στους ζωγράφους και τούς ποιητάς δέν είναι δύσκολο. Οί καλλιτέχνες είναι άτομα προικισμένα με εξαιρετική ευαισθησία και δύναμι φαντασίας και τó κυριώτερο μπορούν και οργανώνουν τις συγκινήσεις τους και τις εκφράζουν αισθητικά. Και τó πιο αξιοσημείωτο είναι ότι οργανώνουν και τις δικές μας συγκινήσεις που χωρίς τήν επικουρία τους θα έμεναν χαώδεις και άμορφοποίητες. Είναι φυσικόν λοιπόν να καταφεύγωμε σ' αυτούς για τήν ανανέωσι όλων τών μεγάλων ανθρωπίνων θεμάτων, ανάμεσα στα όποια είναι και ή γέννησι του Χριστού. Από αυτή τή σειρά τών συλλογισμών προκύπτει και ή μεγάλη παιδευτική αξία τών τεχνών. Ένας ποιητής που στάθηκε με κατάνυξι και εύλάβεια μπροστά σε ό,τι έγινε εκεί στο σταύλο τής Βηθλεέμ και παρασύρθηκε να κάμη βίωμά του τó γεγονός σε όλη του τήν ένταση και γοητεία μπορεί να βοηθήσει κι' έμας να δοκιμάσωμε τις ίδιες συγκινήσεις από τó ύψος τής σκοπιᾶς του.

Τó πέρασμα από τούς ευαγγελιστάς και τήν παράδοσι στους ζωγράφους και τούς ποιητάς έγινε ως εξής περίπου: Είδατε, είπα στα παιδιά, πώς οί πιστοί όλων τών εποχών πρόσθεσαν ό καθένας και τó δικό του λιθαράκι σε όσα έγραψαν οί ευαγγελιστάι. Ήταν επόμενο να γίνη έτσι. Οί ευαγγελιστάι μιᾶνε για τή γέννησι με πολύ λίγα λόγια, δίνουν μονάχα ένα σκελετό. Ο Λουκάς λογουχάρη μάς πληροφορεί ότι ή Παναγία σπαργάνωσε τó μωρουδάκι και τó έβαλε στη φάτνη, δέν μάς κάνει όμως περιγραφή του σταύλου. Αλλά ένας σταύλος θα έχη και ζώα. Και οί χριστιανοί είδαν με τή φαντασία τους τά ζώα να σκύβουν επάνω στο παχνί και να χουχουλίζουν με τά χνώτα τους τó βρέφος για να τó ζεστάνουν. Τó ίδιο και οί τσοπάνηδες που ήρθαν να προσκυνήσουν, κάτι επρόσφεραν στο Χριστό: τις προδιές τους ή και λίγα κάρβουνα, λένε άλλοι, για να ζεσταθή. Ένα άλλο παράδειγμα. Μιᾶμε για τρεις Μάγους και πώς τούς έλεγαν Κάσπαρ, Μελχιώρ και Βαλτάσαρ, ενώ ό Ματθαῖος δέν αναφέρει αριθμό ούτε ονόματα. Και από σᾶς, είπα στα παιδιά, αν ζητούσα να μου ζωγραφίσετε ή να μου περιγράψετε με λόγια κάτι από τή γέννησι, με κάποια καινούργια λεπτομέρεια, θα όμορφαίνατε τήν περιγραφή σας. Η παρακίνησί μου είχε πράγματι ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Έ, λοιπόν τó ίδιο έκαμαν και οί ζωγράφοι που ζωγράφισαν τή γέννησι και οί ποιητάι που έγραψαν ποιήματα γι' αυτήν. Αυτοί οί άνθρωποι, οί καλλιτέχνες δηλ., είναι σαν κι' έμας, μόνο που έχουν περισσότερη ευαισθησία και φαντασία και τó σπουδαιότερο: μπορούν και παρουσιάζουν αυτό που θέλουν να πουν μ' έναν τρόπο ζωντανό που μάς έντυπωσιάζει και μάς συγκινεί. Λίγο - πολύ θέβαια όλοι έχομε τó ποιητικό χάρισμα, κι' έμεις που δέν είμαστε καλλιτέχνες, αλλά σε μικρότερο βαθμό. Έτσι, τούς είπα, όταν διαβάζω τις εκθέσεις σας, πολλές φορές βρίσκω αυτό τó ποιητικό χάρισμα και λέω: να ένας μικρός ποιητής, να ένας μικρός ζωγράφος, και τί ωραία εμπνευσι που είχε, και τί ωραία τά παρουσιάζει! Έπειδή άλλωστε είστε όλοι σας μικροί καλλιτέχνες, γι' αυτό σᾶς άρέσουν και οί ωραίες εικόνες, τά ποιήματα και ή μουσική.

Τούς έδειξα πρώτα μία σειρά αντίγραφα πινάκων ζωγραφικῆς ευρωπαϊών ζωγράφων του 15ου αιώνος, μέσα στα όποια περιλαμβάνονταν και ένα Γκρέκο (16ος αιών). Χρησιμοποίησα τούς πίνακες πριν από τά ποιήματα, ως έποπτικώτερα μέσα, για να μεταφέρω τούς μαθητάς ευκολώτερα στην αισθητική περιοχή και να ύψώσω τή συγκινησιακή τους στάθμη. Έκείνο που έζητησα να προσέξουν ιδιαίτερα οί μαθη-

ται ἦταν ὅτι μολονότι οἱ ζωγράφοι ἀκολουθοῦν πιστὰ τὴν ἀφήγησι τῶν εὐαγγελιστῶν, ζωντανεύουν ὁ καθένας μὲ τὸ δικό του τρόπο καὶ μὲ πολλὰ ἐγκόσμημα χαρακτηριστικὰ ὅ,τι λέγεται ἐκεῖ μὲ διβλιοθήκη ἀπλότητα καὶ ἔτσι συμπληρώνουν καὶ βαθαίνουν τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελίου. Ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ προορισμὸς τῆς τέχνης νὰ ξαναβαφτίζη τὰ μεγάλα γεγονότα μέσα στὸν κόσμον τῶν προσωπικῶν μας ἐμπειριῶν καὶ βιωμάτων καὶ ἔτσι νὰ μᾶς τὰ φέρνῃ κοντά. Στους πίνακες ποὺ εἶδαν τὰ παιδιὰ τότε τονίζεται τὸ θεϊκὸ καὶ πότε τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο. Πότε ὁ ἄγγελος ποὺ φέρνει τὸ μήνυμα εἶναι σὲ μέγεθος ὑπερφυσικὸ καὶ τὸ τοπίο ἀντιρεαλιστικὸ, πότε φανερώνεται στὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ σὲ μέρη γνῶριμα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Μεσαίωνα. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ βρέφος: ἄλλοι ζωγράφοι τὸ εἶδαν μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία του, γιὰ νὰ μᾶς κάνουν νὰ καταλάβωμε ὅτι ὁ Θεὸς πραγματικὰ «σὰρξ ἐγένετο», ἄλλοι ἐτόνισαν περισσότερο τὴν ὑπεργήινη προέλευσί του καὶ τὸ περιέβαλαν μὲ μία ἐκθαμβωτικὴ λάμψη. Ἀξιοσημείωτες ἐπίσης εἶναι οἱ παραλλαγές τοῦ θέματος τοῦ σταύλου καὶ τῆς φάτνης, καθὼς καὶ τῶν ἐπιμέρους περιστατικῶν καὶ σκηνῶν τῆς νύχτας ἐκείνης: Ἐδῶ, πάνω ἀπ' τὸ σταῦλο, οἱ ἄγγελοι, κρατώντας στὰ χέρια κλαδιὰ ἐλιᾶς, τὸ σύμβολο τῆς εἰρήνης, ἔχουν στήσει αἰθέριο χορὸν, ἐκεῖ, ἔξω ἀπὸ τὸ σταῦλο, ἄγγελοι καὶ ἀνθρώποι ἀγκαλιάζονται ἀπὸ χαρὰ, ἄλλου ἑνα ἄγγελος φέρνει μιὰ δέσμη χόρτο γιὰ νὰ ταΐσῃ τὰ ζῶα ποὺ στάθηκαν τόσο στοργικὰ γιὰ τὸ ἀβοήθητο βρέφος. Ἐπειτα ἡ προσκύνῃσι τῶν ποιμένων καὶ τῶν Μάγων. Ἐνας ζωγράφος ἀντιθέτει στὰ λεπτὰ καὶ ἐξαύλωμένα πρόσωπα τῆς μητέρας καὶ τοῦ βρέφους τὶς χοντρές καὶ ἀπελέκτες φυσιογνωμίες τῶν βασκῶν — ποὺ ἔχουν ὥστόσο ἀπαλύνει καὶ γλυκάνει ἀπὸ ἓνα ἐσωτερικὸ φῶς — μὲ τὰ ἀδέξια χέρια τους ἀπλωμένα σὲ μία κίνησι ἴσης ἀξίας μὲ τὰ ὠσαννά τῶν ἀγγέλων ἓνας δεῦτερος ζωγράφος τοὺς θάζει νὰ παίξουν μὲ τὴν πίπιζα τους ἓνα τραγούδι γιὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴ μεγάλη χαρὰ τους καὶ νὰ κάνουν τὸ βρέφος νὰ χαρῇ. Οἱ Μάγοι τέλος, οἱ ἐκπρόσωποι αὐτοὶ τῆς ἐγκόσμιας αἰγλης, ἐκδηλώνουν πολὺ παραστατικὰ τὸν συμβολισμό τους: ἓνας τους ἐδῶ ἀκουμπᾷ γονατισμένος τὸ μάγουλό του στὰ μικροσκοπικὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ σὲ ἄλλο πίνακα ἓνας ἀπ' τοὺς Μάγους παίρνει ἀπ' τὸ κεφάλι του τὸ ἀκριβὸν στέμμα γιὰ νὰ τὸ καταθέσῃ ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος.

Δὲν ἐπέμεινα πάντως περισσότερο στὴ σχολίασι τῶν πινάκων, ἐπειδὴ τὸ μέγεθος των δὲν ἐπέτρεπε τὴν ὁμαδικὴ συμμετοχὴ.

Γιὰ τὰ ποιήματα θεωρῶ ἀπαραίτητη μιὰ μικρὴ παρέκβασι, γιὰ νὰ κάνω γνωστὸ ὅτι δυσκολεύτηκα πολὺ στὴν ἐπιλογή των. Οἱ εὐάριθμες συρραφές σχολικῶν ἀνθολογιῶν ποὺ κυκλοφοροῦν εἶναι φορτωμένες κατὰ τὰ τέσσερα πέμπτα μὲ ἄχρηστη πραγματεία ποὺ μόνον μὲ τὴν ποίησι δὲν ἔχει σχέσι. Οἱ ἐκπονηταὶ των ἢ δὲν διέθεταν τὴν ἱκανότητα διακρίσεως μεταξὺ ποιήματος καὶ στιχουργήματος, ποιητικῆς γραφῆς καὶ θεματογραφίας ἢ αἰσθηματολογίας ἢ τὴν ἀγνόησαν καὶ τὸ μόνον ποὺ λογάρισαν φαίνεται νὰ ἦταν ἡ ποσότητα καὶ ἡ εὐθυγράμμισι τοῦ περιεχομένου μὲ ὀρισμένα περιχαρακωμένα θέματα σχολικοῦ, ὑποτίθεται, ἐνδιαφέροντος. Καὶ πάντως ἡ πρόσφατη ἑλληνικὴ καὶ ξένη παραγωγὴ ἔμεινε ἀπ' ἔξω, ἐπειδὴ δὲν ἱκανοποιεῖ τὰ ἀφελῆ ποιητικὰ κριτήρια τῶν ἀνθολόγων. Χρειαζόμαστε χωρὶς ἄλλο ἓνα ξεκαθάρισμα τῆς παιδικῆς ποιήσεως μὲ θάσι καθαρῶς αἰσθητικὴς ἀπαιτήσεως καὶ παραλλήλως ἓναν ἐκσυγχρονισμό τῆς ποιητικῆς ἀγωγῆς στὰ σχολεῖα.

Γιὰ τὴ συγκέντρωσι τοῦ ὕλικου ποὺ χρειαζόμουν δὲν περιορίσθηκα μόνον στὶς ἀνθολογίες. Καὶ μιὰ ἐξερεῦνήσι μου πάντως σὲ πλαίσια εὐρύτερα δὲν ἀπέδωσε σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Ἡ τελικὴ μου διαπίστωσι εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει ὑπολογίσιμος ἀριθμὸς καλῶν παιδικῶν ποιημάτων γιὰ τὰ Χριστούγεννα — γιὰ λόγους ποὺ μὴ κάπως βαθύτερη ἀναζήτησι τους θὰ μᾶς πηγαινε πολὺ μακριά. Ἀκόμη καὶ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ περιέλαβα κατ' ἀνάγκην στὴ διδασκαλία μου ἔχουν ὑποστῆ τὴ φθορὰ τῆς συχνῆς χρήσεως καὶ θὰ ἔλεγα τῆς κακομεταχειρίσεώς των κατὰ τίς σχολικὲς ἐορτές.